

Magyarország külső kapcsolatai az Európán kívüli világgal a hidegháború idején

A hazai levéltárakban már évtizedek óta hozzáférhetővé váltak a hidegháborús korszakra vonatkozó külpolitikai iratok, de az Európán kívüli területeket érintő forrásanyag feldolgozása csak részlegesen indult meg. Pedig a hidegháború első éveiben éppen Ázsia, Afrika és Latin-Amerika országai jelentették Magyarország számára a kiterjesztési lehetőséget a második világháborút követő politikai elszigeteltségből, ezért teljesen indokolt kutatói szándék a korszakban „harmadik világnak” nevezett földrajzi régiót a magyar külpolitikai törekvések szempontjából alaposabb elemzés tárgyává tenni. Ezen gondolat jegyében rendezett konferenciát *Magyarország külső kapcsolatai az Európán kívüli világgal a hidegháború idején* címmel a Károli Gáspár Református Egyetem – a BTK Történettudományi Intézetének Új- és Jelenkori Történeti Tanszéke, valamint a Latin-Amerika Kutatócsoport – 2020. március 27-én. Az elhangzott előadások egy részének tanulmány bővített változatát olvashatja az érdeklődő a *Világtörténet* jelen számában. A konferenciát az a szakmai igény hívta életre, hogy az Európán kívüli területekkel foglalkozó kutatókat közös gondolkodásra invitálja, az egyes kontinensek irányába kifejtett magyar külpolitikai próbálkozások főbb kérdéseit áttekintve rámutasson a közös pontokra és az eltérésekre, a regionális sajátosságokra. Öt olyan tanulmány kapott helyet ebben az összeállításban, melyek az említett konferencián elhangzottak, Kupi László írása az egyetlen, amely nem konferencia-előadásból született.

Örömteli tény, ha csak egy tanulmány erejéig is, de jelen van a hazai kutatás egyik mostohagyereke, a szubszaharai Afrika térsége. Búr Gábor a teljes hidegháborús időszakot áttekintve rajzolja meg Magyarország külpolitikai törekvéseit a térségben, mindenekelőtt Szudán, Guinea, Ghána és Mali vonatkozásában. Az 1960-as évek végére nyilvánvalóvá vált Magyarország számára, hogy a kapcsolatok kiszélesítése a térségben uralkodó politikai instabilitás és a kontinens országainak gazdasági gyengesége miatt nem jár együtt azok elmélyítésével. A későbbi években viszont a legnagyobb problémát az jelentette, hogy a magyar külügyi vezetés nem volt tisztában az afrikai térség sajátosságaival, és a felkészületlenség oda vezetett, hogy minden részsiker ellenére Magyarország nem tudta kihasználni a magyar-szubszaharai viszonylatban rejlő külpolitikai lehetőségeket.

Összeállításunkban három latin-amerikai tárgyú tanulmány kapott helyet, melyek közül kettő – Horváth Emőke szövege, valamint Pál István és Szilágyi Ágnes Judit közös írása – a magyar–latin-amerikai külső kapcsolatok kérdésével foglalkozik.

Horváth Emőke megállapítja, hogy a magyar próbálkozások a diplomáciai viszony felvételére Chile esetében – a két világháború közötti hagyományosan jó alapokra támaszkodva – 1947-re sikerre vezettek, a két ország gyakorlatilag eljutott oda, hogy helyreállítsa a megszakadt diplomáciai kapcsolatait. A kialakult hidegháborús helyzet viszont már nem engedte a kapcsolatok tényleges felvételét. Magyarország 1952-ben, 1956-ban és 1958-ban lépéseket tett a diplomáciai viszony újbóli kialakítására, a próbálkozások mögött azonban minden esetben a szovjet érdeklődés kiszorgálásának szándéka húzódott meg. Végül 1964-ben nem Magyarország, hanem az új chilei elnök, Eduardo Frei kezdeményezte a diplomáciai kapcsolatok felvételét. A figyelem nem csupán Magyarországnak szólt, hanem a teljes szovjet politikai tömbnek. Chile ugyanabban az évben, 1965-ben vette fel a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal, Lengyelországgal, Csehszlovákiával, Romániával és Bulgáriával.

Pál István és Szilágyi Ágnes Judit tanulmánya elsősorban a magyar titkoszolgálati tevékenységre fókuszál. José Luis Redondo miniszteri tanácsos, Costa Rica ENSZ-missziója helyettes vezetőjének esetleges magyar beszervezéséről és ennek politikai háttéréről kapunk képet. Redondótól a latin-amerikai politikai fejleményekről, az Egyesült Államok térségbeli szerepéről, az Amerikai Államok Szervezete terveiről, intézkedéseiről szeretett volna a magyar titkosszolgálat a hivatalos bejelentéseket megelőzően bennfentes hírekhez jutni. Magyarországon úgy vélték, Redondo személye a két ország közötti diplomáciai kapcsolatok rendezése szempontjából is fontos lehet, elsősorban a Costa Rica-i diplomata politikai és rokoni kapcsolatait akarták kiaknázni. Redondo magatartása azonban idővel megváltozott, távolságtartóbb lett magyar kollégájával szemben, így beszervezéséről a magyar hírszerzés lemondott. Annak ellenére, hogy Costa Rica már az 1960-as évek elejétől bizonyos nyitottságot mutatott a szovjet tömb országai iránt, a diplomáciai kapcsolatok felvételére csak 1970-ben került sor.

A harmadik latin-amerikai tematikájú írás, Kupi László munkája – a magyar nézőponttól eltávolodva – egy érdekes és a hazai kutatásban nem, de nemzetközi szinten is alig vizsgált kérdést elemez. A Fulgencio Batista nevével összeforrott 1952. évi kubai puccs lefolyását és következményeit mutatja be, különös tekintettel az Amerikai Egyesült Államok szerepére és reakcióira. Kimutatja, hogy a korábbi kutatói elképzelésekkel ellentétben az Egyesült Államokat is váratlanul érte a hatalomátvétel, ami gyakorlatilag semmilyen ellenállást sem váltott ki az országban, egyrészt mivel a katonaság szinte teljes támogatását élvezte, másrészt azért, mert a lakosság már belefáradt a politika csatározásokba, a szervezett társadalmi csoportokat pedig felkészületlenül érte az esemény. Az amerikai diplomácia az első hetekben meglehetősen távolságtartó volt Batistával szemben, és sértettségét érezte, mivel nem avatták be a készülő puccs tervébe. Mindez abban is megmutatkozott, hogy az Egyesült Államok az új kubai kormányt csak tizenhét nap elteltével ismerte el.

Prantner Zoltán írása Ázsiába vezeti át az olvasót. Az esettanulmány bemutatja, milyen körülmények között és milyen nehézségek leküzdésével nyitott Magyarország 1966–1967-ben Jemenben egy kórházat. A kialakult polgárháborús helyzetben a magyar orvosok távoztak az intézményből, melynek működése a ma-

gyar személyzet jelenléte nélkül teljesen összeomlott. A Külügyminisztérium a polgárháború lezárultát követően ismét fontosnak tartotta a szanaai „magyar” kórház fenntartását, ugyanis megítélése szerint Magyarország támogatásának beszüntetése nemcsak az egészségügyi intézmény jövőbeni működését lehetetlenítette volna el, hanem megfosztotta volna Magyarországot a jemeni rendszerrel kialakított kapcsolatainak legjelentősebb eredményétől, ami mindenképpen kedvezőtlen politikai következményekkel járt volna.

Vámos Péter tanulmánya az 1950–1989 közötti időszak magyar–kínai kereskedelmi kapcsolatait elemzi. Képet kapunk arról, hogy a szovjet–kínai ellentétek közvetlenül befolyásolták a magyar–kínai kereskedelem alakulását. Jól mutatja ezt a tény az az adat, miszerint az 1960. esztendő – amikor elmérgesedett a szovjet–kínai viszony – követő évben a kétoldalú kereskedelem mértéke 60 százalékkal csökkent. A kulturális forradalom meghirdetése (1966) után tovább romlott a magyar–kínai viszony, mindössze két területen maradt fenn rendszeres kapcsolat: egyrészt a visszafogott kereskedelmi forgalom révén (évi 20 millió rubel körül), másrészt a Vietnamnak nyújtott magyar segélyek kínai területen történő átszállítása során működött együtt a két ország. Kínai kezdeményezésre az 1970-es években kezdett javulni a viszony, Magyarország azonban óvatosan mindig csak addig ment el a kapcsolatok fejlesztésében, ameddig a szovjet politikai elképzelések ennek teret engedtek. A rendszerváltás után Magyarország számára hosszú időre leértékelődött Kína jelentősége, és magyar miniszterelnök csak 2003-ban tett először hivatalos látogatást Kínában.

A *Műhely* rovatban Hermann Gabriella a Romániai Emberi Jogokért Bizottság tevékenységének első három évét mutatja be a szervezet saját dokumentumai és az amerikai elnöki levéltárban található források alapján. Az 1976-ban, az Egyesült Államokban, főképpen másodgenerációs magyarok részvételével megalakított bizottság érdekvédelmi tevékenysége alapjául az 1974-ben elfogadott amerikai kereskedelmi törvény szolgált. A legnagyobb kedvezmény elve megadásának meghosszabbításához ugyanis minden évben kongresszusi meghallgatásokat rendeztek. A bizottság elérte, hogy tagjai tanúvallomásokat tehessenek a kongresszusi meghallgatásokon, melyek során az erdélyi magyarokkal szembeni diszkriminatív intézkedésekre hívták fel a figyelmet. Annak ellenére, hogy az Egyesült Államok külpolitikájában egyre nagyobb szerepet játszott az emberi jogok betartatása, Románia esetében 1987-ig mindig meghosszabbították a kereskedelmi kedvezményeket.

Horváth Emőke

THE FOREIGN RELATIONS OF HUNGARY WITH THE NON-EUROPEAN WORLD DURING THE COLD WAR

Although the foreign policy archives from the period of the Cold War have been accessible for several decades in Hungary, the source material concerning the areas outside Europe has not been researched extensively. In the first years of the Cold War, it was precisely the countries of Asia, Africa and Latin America that presented Hungary with a way out of the political isolation that followed World War II. The papers of the present issue accordingly explore the relations with the geographical region that was called “Third World” at that time from the perspective of Hungarian foreign political aspirations.